

Het Hagelkruis

Heemkundekring Barthold van Heessel Aarle-Rixtel

31e jaargang, nr.4 2014

COLOFON

HET HAGELKRUIS

Informatieblad van Heemkundekring Barthold van Heessel te Aarle-Rixtel. Tijdschrift met artikelen over geschiedenis, archeologie, heemkunde e.a. met betrekking tot Aarle-Rixtel. Verschijnt drie à vier maal per jaar.

Redactie

Contactpersoon: H. van Beek
0492 - 381851
h.vanbeek9@chello.nl

A. Claessen
A. Willemsen - Huffenreuter

Heemkundekring BARTHOLD VAN HEESSEL

Boscheweg 14a, 5735 GV Aarle-Rixtel
0492 383553
www.heemkameraarlerixtel.nl
info@heemkameraarlerixtel.nl

Dagelijks bestuur

Voorzitter: J. Dekkers
0492 381673

Secretaris: F. Bussemaker
0492 381228

Penningmeester: D. van de Laar
0492 384415
IBAN: NL79 RABO 0101 4057 31

Inhoudsopgave

Colofon en voorwoord	2
De EHBO in Aarle-Rixtel	3
En dit is mijn nieuwjaarsbrief	4
De tijd gaat door	6
Een Aarles panorama	7
Winter	10
Werk aan de winkel	11
Bomen over bomen (2): de linde	12
Uit de collectie van de heemkamer	13
Wim Daniëls: vanuit Aarle 'De taal achterna'	14
Wie kent haar nog, Mientje van Oekel?	15
Informatie heemkundekring en museum	16

Voorwoord

Beste mensen,
Het einde van 2014 is nabij en dat betekent dat we ons weer opmaken voor de feestdagen. Dat betekent ook dat ik even wil terugkijken op het afgelopen jaar, het jaar waarin we zijn begonnen met een ander 'Hagelkruis'. Na de vele lovende woorden over de nieuwe opzet kunnen we gerust stellen dat het vernieuwde 'Hagelkruis' een succes is.

Ook de herhaling van de openstelling van de klokkengieterij in het kader van de Open Monumentendagen was een succes, evenals de samenwerking met eigenaar Frank Fritsen, die voor een vervolg gaat zorgen in 2015. Hoe deze samenwerking er precies uit komt te zien is nog niet helemaal duidelijk, maar ik kan al wel vertellen dat de ruimte waar de smeltoven staat veel meer toegankelijk zal worden. Voorbereidingen hiervoor zijn getroffen en ik hoop dat ik in het volgende 'Hagelkruis' daarover meer kan vertellen.

Ook zal in 2015 een begin gemaakt worden met het onderzoeken en ordenen van de archieven van de klokkengieterij, dit in samenwerking met het Regionaal Historisch Centrum te Eindhoven (RHCE), waar deze archiefstukken zich bevinden. Dit zal overigens op onze Heemkamer gebeuren. Als u denkt, het lijkt me leuk om hier een bijdrage aan te leveren, schroom dan niet om contact met een van de leden van het bestuur op te nemen. Verder wens ik u en uw naasten heel fijne feestdagen toe en een gelukkig en gezond Nieuwjaar.

Jan Dekkers, voorzitter

Het Hagelkruis

In de Hooge Akkers vinden we dit hardstenen 14e-eeuws kruis met een archaïsch aandoende Christusfiguur. Deze kruisen dienden in die tijd om hagelschade te voorkomen en werden altijd geplaatst op een kruispunt van wegen. Het is het enige bewaard gebleven stenen hagelkruis in Nederland.

Foto voorzijde: De Kouwenberg - © Henk van Beek

De EHBO in Aarle-Rixtel

Eddy Oosthoek

Voor dit artikel heb ik vooral geput uit mijn eigen herinneringen, die ik 'van thuis uit' heb meegekregen omdat de EHBO daar een heel belangrijke plaats innam, zowel de vereniging als de cursussen, maar vooral de daadwerkelijke hulpverlening op straat. Dat laatste is niet zo vreemd als je bedenkt dat wij in die jaren woonden in de Klokkengietersstraat en er op (het kruispunt met) de Kanaaldijk vrijwel wekelijks ongelukken gebeurden. Jan Penning's op huisnummer 10 was in die tijd de houder van de EHBO-post. Wij woonden op huisnummer 6 en het was algemeen bekend dat mijn vader en Jan, vaak ook nog geassisteerd door Henk de Jong, altijd klaarstonden om hulp aan slachtoffers te verlenen.

De conceptversie van dit artikeltje heb ik voorgesteld aan Theo van den Heuvel, met name om te verifiëren of de oude verenigingsfeiten correct zijn. Zelf zat ik in die eerste jaren nog op de lagere school, zodat er in mijn waarneming van destijds mogelijk wat 'epische verdichting' kan zijn opgetreden. Verder heb ik ook gebruik gemaakt van informatie die ik ontving van Cor Verschuren, die jarenlang voorzitter is geweest van de vereniging.

De ontstaansgeschiedenis van de EHBO(-vereniging) mogen we met recht 'een beetje bijzonder' noemen. Hoe zit dat namelijk? De EHBO-vereniging is opgericht in 1953. Echter, in 1952 werd al de eerste cursus gehouden met een behoorlijk aantal geslaagde deelnemers. De eerste jaren werden die cursussen gegeven door dokter Teepen (uit Lieshout). Daarvoor werd gebruik gemaakt van één van de zaaltjes van het toenmalige patronaatgebouw.

Tot de initiatiefnemers voor de oprichting behoorden (zonder volledig te zijn) Theo van den Heuvel, Toon Verbeeten en Harrie Michels. Zij vormden gedrieën ook de kern van het bestuur tijdens de oprichtingsfase. Harrie Michels was voorzitter, Theo van den Heuvel was penningmeester en Toon Verbeeten was de secretaris. Tijdens de eerste 15 jaren van het bestaan werd jaarlijks een EHBO-cursus georganiseerd, waardoor het ledental fors groeide.

Naast de directe hulpverlening werd als één van de belangrijkste activiteiten gezien het organiseren van én het deelnemen aan wedstrijden. Doel daarvan was voornamelijk om daardoor de vaardigheden en kwaliteiten van de EHBO-ers te verbeteren, terwijl het wedstrijdelement tevens een uitdaging vormde. Ook was het een goed gebruik om voorafgaand aan de wedstrijden enkele oefenavonden te houden, heel vaak bij ons thuis. In de hele regio organiseerden veel EHBO-verenigin-

gen zo'n beetje jaarlijks een wedstrijd. De Aarlese EHBO nam vrijwel steeds deel aan de wedstrijden in Helmond, Beek en Donk, Gemert, Boekel, Brouwhuis, Rips, Helvoirt en Haarsteeg. De EHBO-ploeg bestond toentertijd uit een tamelijk vast kwartet, bestaande uit Toon van Berne, Frans Vlamings, Lena Rooijackers en mijn vader Piet Oosthoek. Soms werd Lena Rooijackers vervangen door Marriëtte Brouwers.

U zult zich misschien afvragen hoe het er in zo'n wedstrijd aan toe ging. Na aankomst op de wedstrijdlocatie

moesten de deelnemende ploegen vóór aanvang van de wedstrijd 'in afzondering' in een aparte ruimte, die niet verlaten mocht worden vóórdat men aan de beurt was. De ploegen verschenen dan na elkaar in de wedstrijdzaal. Ze hadden allemaal circa 10 minuten vóór hun aantreden een korte beschrijving van het ongeval en de verschijnselen van de slachtoffers gekregen en moesten dan in een tijdsbestek van circa 20 minuten de slachtoffers behandelen, verbinden, verzorgen en afvoeren. Dat werd dan beoordeeld door een jury, bestaande uit een arts en een EHBO-instructeur. En uiteraard leidde dat dan aan het eind van de middag tot een uitslag met prijsuitreiking. Er waren vaak prachtige bekens en medailles te winnen,

waarvan er vele terecht zijn gekomen in de goed gevulde prijzenkast in zaal Van Bracht. Toen de ver-

eniging in Aarle-Rixtel enkele jaren bestond werd er besloten om in te schrijven voor het kampioenschap van Noord-Brabant. Deze wedstrijd (in 1958) werd gehouden in Tilburg. De wedstrijdzaal was geheel gevuld met publiek en de wedstrijd nam de hele middag in beslag. Toen uiteindelijk de uitslag bekend werd gemaakt kon Aarle-Rixtel zijn geluk niet op: 'wij' waren kampioen van Noord-Brabant geworden.

Als gevolg daarvan werd Aarle-Rixtel automatisch geplaatst voor deelname aan het nationaal kampioenschap dat begin 1959 werd gehouden in Arnhem. De reis daar naartoe werd gemaakt per trein,

voor mij een hele belevenis omdat het de eerste keer was dat ik in de trein zat. In Arnhem ging er organisatorisch het een en ander niet zoals dat moeten had. Er waren nogal wat storingen tijdens de enkele minuten die Aarle-Rixtel had om de opdracht vóór te bespreken en dus was de uitvoering ook navenant. Zoals ook nu bij voetbalwedstrijden gebruikelijk is mocht protesteren niet baten. Naar ik me meen te herinneren eindigde men op de zevende plaats.

Later werd het enthousiasme om deel te nemen aan wedstrijden aanzienlijk minder en kwam de focus meer te liggen op de kerntaken van de EHBO en dus op het verbeteren van kennis en vaardigheden. Ook buiten cursusverband werden 's winters lesavonden georganiseerd waarbij dokter Tersmette en mijn vader onderwerpen behandelden. Ook werden oefeningen gehouden.

In die tijd begon ook de Bescherming Bevolking, waar vele EHBO-ers deel van uitmaakten, steeds nadrukkelijker in beeld te komen. Dat leidde dan ook tot gezamenlijke oefeningen. Die oefeningen vonden meestal plaats in de openbare ruimte, zodat iedereen kon meegenieten. De slachtoffers werden geschminkt en zagen er dan ook zeer 'natuurgetrof' uit, zodat er situaties werden gecreëerd die rijp waren voor de film.

En dat stond dan ook allemaal in het teken van het verbeteren van de hulpverlening. Daar draaide het tenslotte allemaal om. Dat was bij ons thuis dan ook goed te merken. Het kreeg er steeds meer de schijn van dat de ongelukken bij de brug en op de kaanaaldijk steeds vaker op zondag, op het eind van de middag plaatsvonden. Het zal ook wel te maken hebben gehad met de toename van het autover-

keer. Vaak waren er dan meerdere gewonden die verzorging nodig hadden en dan was het bij ons thuis een drukte van jewelste. Eén keer ging het om een aanrijding waarbij zeven gewonden vielen, die allemaal bij ons in huis verzorgd moesten worden. Er lagen vier gewonden in 'de goei kamer' en drie in de gang.

Begin jaren zeventig werd het allemaal wat minder met de activiteiten van de EHBO-vereniging. Toen gebeurde het ook dat de secretaris van het bestuur onaangekondigd zijn functie bleek te hebben neergelegd en dat feit had onderstreept met het verbranden van het volledige verenigingsarchief. Voor diverse leden betekende dit dat het moeilijk werd het diploma verlengd te laten worden. Daar is uiteindelijk via de landelijke organisatie een soepele regeling voor getroffen, zodat kon worden voorkomen dat betrokkenen allemaal opnieuw examen zouden moeten afleggen.

En dit is mijn nieuwjaarsbrief

Louis Barten

Sinds 1575 wordt in Nederland nieuwjaarsdag gevierd op 1 januari. Vóór die tijd was het een allegaartje van data waarop een jaar begon. Veelal was er geen directe datering, maar werd er gerekend met zoveel dagen voor of na een feestdag. De kortste dag werd gevierd met een midwinterfeest, want vanaf dat moment werden de dagen langer en kon de cyclus weer beginnen. Tot de tijd dat de zon weer duidelijk de overhand kreeg, sprak men van de joeltijd en die liep van begin december tot begin januari.

Dat nieuwe jaar werd oudtijds al ingezet met zang, dans, vreugdevuren, goed eten en drinken en dat alles met veel lawaai om de geesten te verjagen of gunstig te stemmen.

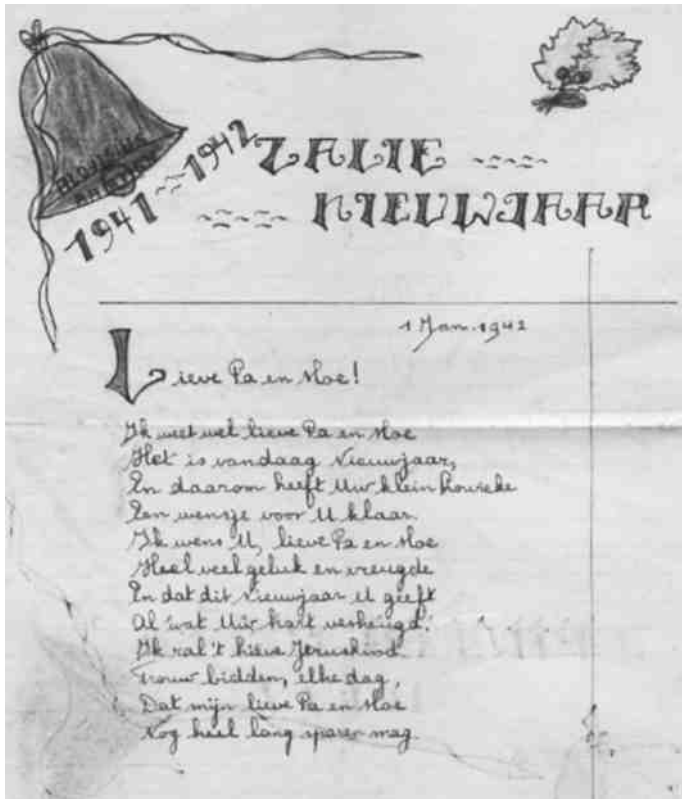
Het christendom of beter de kerk kreeg steeds meer grip op al dat wilde gedoe en dat leidde ertoe dat

men zelfs met Nieuwjaar een vasten- en boetedag trachtte in te voeren om die heidense feestvreugde in te tomen. Maar die poging haalde niet veel uit. Om op de datum de besnijdenis van Jezus te vieren was ook niet zo'n geweldig goede greep omdat dat ceremonieel in deze cultuur niet paste. Dus het bleef druk, lawaaiig en feestelijk op nieuwjaarsdag.

Met het invoeren van het begrip 'beschaving' voor ingetogenheid en preutsheid kreeg men vooral in de noordelijke Nederlanden wat meer grip op de zaak. Het nieuwjaarszingen langs de deuren kwam in gebruik en dat verwerd vervolgens tot bedelarij en uiteindelijk tot de nieuwjaarswens van de krantenbezorger.

Bij ons thuis, in de periode van 1919 tot 1949, en in veel andere gezinnen was het gebruikelijk dat de

kleinere kinderen, zodra ze naar de lagere school gingen en zolang ze daar op zaten, meestal op nieuwjaarsmorgen een nieuwjaarswens uitspreken. Wij zeiden dan: ze zeggen een nieuwjaarsbrief op. In België is die gewoonte om op 1 januari een nieuwjaarsbrief met nieuwjaarswensen voor te lezen aan de ouders kennelijk nog niet in onbruik geraakt.

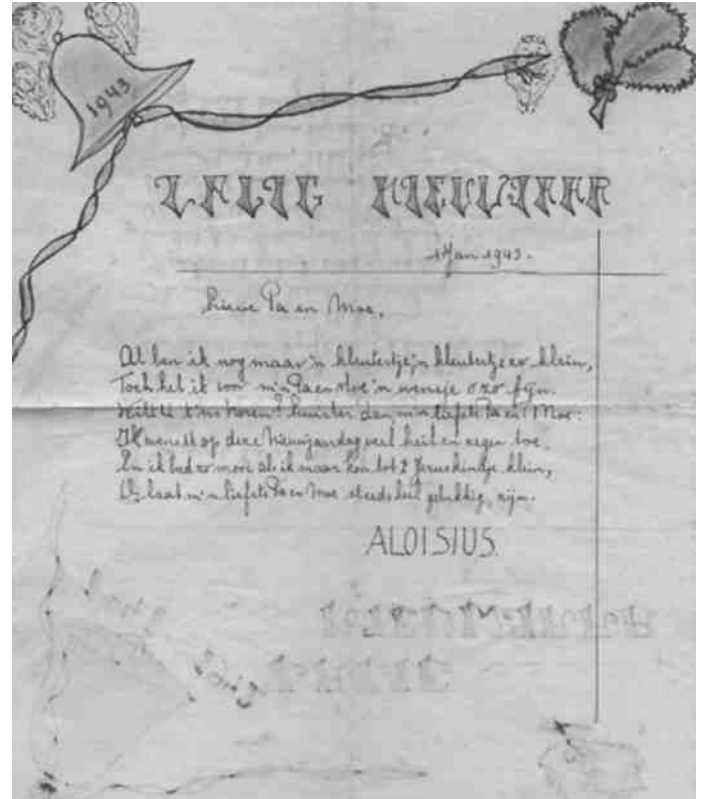

Een nieuwjaarsbrief is traditioneel een eenvoudig dubbel gevouwen en versierd blad papier met binnenin een tekst die meestal begon met: "Liefste ouders" of wanneer hij aan een oom of tante of iemand anders was gericht een andere passende aanspreektitel had.

De nieuwjaarswens zelf werd vaak in rijm of versvorm geschreven. Zover ik mij kan herinneren werden veel van dit soort versjes op school geschreven. De juffrouw of de meester had een boek met nieuwjaarsversjes of bedacht ze zelf. Ook het van buiten leren van zo'n vers gebeurde voor een belangrijk deel op school als onderdeel van de taallessen. Van de eerste klas tot het laatste jaar lagere school werd de brief eigenhandig geschreven en op school gebruikt als onderdeel van de schrijfles. De nieuwjaarsbrief werd zoals gezegd voorgelezen, rechtopstaande voor vader en moeder en de andere kritische huisgenoten stonden achter de eerste, meestal de jongste, nerveus te wachten op hun beurt. De allerkleinste had nog geen nieuwjaarsbrief, hij stond er een beetje verloren bij. Daar wist hij bij ons thuis een oplossing voor. Hij kwam plotseling tijdens een moment van stilte tijdens de plechtigheid naar voren, lichtte zijn hemd op, toonde zijn blote buik en zei tot algemene hilariteit: en dit is mijne nieuwjaarsbrief.....

Een dergelijke gebeurtenis wordt opgeslagen in het geheugen. Anders is het met de nieuwjaarsbrieven zelf. Die brieven verdwenen meestal na enige jaren uit de kast- of tafella als in kleine blaadjes gescheurde boodschappenbriefjes.

In mijn archief heb ik twee nieuwjaarsbrieven gevonden die ik tijdens de oorlogsjaren heb opgezegd. Ze staan alle twee op één vel papier, die voor

het jaar 1942 aan de ene kant en die voor 1943 aan de andere kant. Die dubbele beschrijving heeft waarschijnlijk het behoud betekend, er kon toch niets meer opgeschreven worden. Waarom aan beide zijden is geschreven valt te verklaren uit het feit dat er tijdens de oorlogsjaren 1940 - 1945 maar weinig papier beschikbaar was. Opvallend is ook dat ik de tekst niet zelf heb geschreven, maar dat het door een meer ervaren schrijver is gebeurd. Vermoedelijk is het door een van mijn oudere broers gedaan, gezien het handschrift. En dit is mijn nieuwjaarsbrief:

*Al vele jaren wensen wij: nog vele jaren.
Maar God beware dat al de voorbije jaren die vele jaren waren.
Moge het U niet overkomen dat die vele jaren nu echt zijn gekomen,
zodat U nog lang kunt dromen van: nog vele jaren.*

Louis Barten heeft ons meegedeeld dat hij gaat stoppen met het schrijven van artikelen voor ons blad. Jarenlang heeft hij ons van kopij voorzien en we vinden het jammer dat daar een eind aan komt. Gelukkig hebben we nog een aantal teksten van hem die we nog niet hebben geplaatst en dat zal in de volgende afleveringen van Het Hagelkruis gebeuren. Louis, heel erg bedankt. We zullen je bijdragen missen.

De tijd gaat door.....

Louis Barten

De tijd gaat door en wacht op niets of niemand. Elk moment dat voorbij is, is daarmee geschiedenis. Naarmate je eigen tijd steeds meer verstrijkt en je deze nog bewuster dan vroeger beleeft, krijg je het gevoel dat de tijd steeds sneller gaat, de gebeurtenissen in ons leven steeds sneller voorbij gaan. Daarom dit artikeltje.

In 1984 werd ik, toen wonende in Eindhoven, als oudlid uitgenodigd voor het vijftigjarig jubileum van de Verkennergroep St. Tarcisius in Aarle-Rixtel. Al snel kwamen de verhalen los. Wim Hendriks luisterde naar wat ik te vertellen had en vroeg mij eens wat te schrijven voor het nieuwe verenigingsblad 'Het Hagelkruis' van Heemkundekring Barthold van Heessel in Aarle-Rixtel waarvan Wim voorzitter was. Wim en ik ontmoetten elkaar nagenoeg elke twee weken tijdens de vergadering van de Commissie voor de Dienstbetrekkingen van Ergonbedrijven te Eindhoven waarvan hij secretaris en ik lid was. Ik heb beloofd dat ik er eens over zou denken, omdat ik niet wist of het schrijven van artikeltjes mij wel goed af zou gaan. Ik was weliswaar gewend wekelijks, soms ellenlange verslagen te schrijven van vergaderingen en dagelijks rapporten te maken naar aanleiding van verzoeken om een uitering bij de Gemeentelijke Sociale Dienst in Eindhoven.

Ik gaf mijn eerste verhaal af tijdens een van de vergaderingen waarin zowel Wim als ik aanwezig waren en dat eerste artikel verscheen in 'Het Hagelkruis' tweede jaargang no. 1, maart 1985. Maart 2015 is het dus 30 jaar geleden dat ik voor de eerste keer een bijdrage mocht leveren aan 'Het Hagelkruis'. Met wisselende frequentie heb ik, van jaargang 2 van Het Hagelkruis tot jaargang 32, bijdragen geleverd aan de inhoud van het periodiek. De titel van het eerste artikel luidde: 'Feiten bestaan niet, alles is zoals je het zelf ervaart.' Deze mening is steeds meer een overtuiging geworden. Alles wat zich in de tijden voor ons heeft voorgedaan, heeft zijn betekenis gekregen in wat mensen er van hebben gevonden en ondervonden. Een oude akte vindt zijn waarde niet in het oud, ouder of oudst zijn, maar in de betekenis voor de mensen die de aanleiding en de gevolgen van de strekking van die akte hebben ervaren.

Deze gedachte leidde naar mijn lijfspreuk : Historia futurum vigiliat, geschiedenis bewaakt de toekomst. Anders gezegd, leer uit wat zich in vroeger tijden heeft voorgedaan en wat het met onze voorouders heeft gedaan, om in het nu te voorkomen of te realiseren.

Al die verhaaltjes heb ik voor mezelf bij elkaar gebracht onder de titel : Wie schrijft..... Ik bedoel daarmee anderen aan te zetten hun kennis hebben van en het omgaan met de dingen en omstandigheden door de tijd vast te leggen voor geïnteresseerde lezers in het algemeen en die van 'Het Hagelkruis' in het bijzonder.

Ik hoop en verwacht dat de veranderingen in de schriftelijke communicatie en het leerproces tussen mensen niet verwordt tot een dood technisch voorstelbaar gebeuren.

(A) loy,
Bedankt voor je bijdrage
De 'voorvanger' komt in het volgende
nummer.
Wij houden ons aanbevelen voor
andere bijdragen.
Vriendelijke groet.
Wim Hendriks.

Een Aarles panorama

Henk van Beek

Een van de pronkstukken van onze heemkamer is het schilderij met het dorpsgezicht van Aarle-Rixtel. De maker hiervan is Hendrik Donkers, geboren te Aarle-Rixtel op 14 juli 1834 als zoon van Petrus Johannes Donkers en Hendrica van de Kerkhof. Zijn vader werd in 1856 benoemd tot burgemeester én secretaris van Aarle-Rixtel en woonde schuin tegenover de kerk, waar nu de Rabobank staat. Zelf woonde Hendrik na zijn huwelijk in herberg/bakkerij 'De Drie Leliën', waar tot voor kort streekmuseum 't Pumpke' was gevestigd. Hendrik was de bakker en zijn vrouw Maria van de Laar runde de herberg. Een zus van Hendrik was gehuwd met W.A. Coolen. Uit dit huwelijk werd de journalist en schrijver Antoon Coolen den Oudere geboren, onder meer bekend van het boek 'Helvoirt aan de Lei', waarin een drietal verhalen over Aarle-Rixtel voorkomen. Hendrik heeft een groot aantal schilderijen nagelaten, waarvan een aantal in april 1980 zijn tentoongesteld in onze heemkamer.

Terug naar het schilderij. Dit geeft een prachtig beeld van het Aarle-Rixtel in de tweede helft van de 19e eeuw. De schilder heeft zich geposteerd nabij de Eikendreef, 'de Dreef', aan de Bosscheweg. Het kerkenpad, dat over de Rixtelse akkers liep, is goed te zien net als de Bosscheweg. Het pad is inmiddels nagenoeg verdwenen. Achter de tuinen van de Bosscheweg vind je hier en daar nog stukjes pad, die nu als 'achterom' worden gebruikt. De Bosscheweg is echter gebleven. Ook zien we de berg- of beltmolen aan de Bosscheweg, die in 1934 werd afgebroken bij de komst van het pakhuis van de Boerenbond aan de Dorpsstraat. De laatste molenaar, Van Griensven, werd de eerste zaakvoerder van dit pakhuis. De belt heeft er nog lange tijd gelegen, maar ook die is inmiddels weg. Op het pleintje van De Zes Gehuchten vinden we als herinnering een oude maalsteen van deze molen. Links op het schilderij zien we het toenmalig klooster Mariëngaarde met de Mariakapel. Het is goed te zien dat het klooster qua bebouwing toen al aardig was uitgebreid. De rest van de Bosscheweg is hier nog onbebouwd. Zowat in het midden zien we nog net het nog vrijwel nieuwe gemeentehuis dat in 1855 werd gebouwd. Rechts hiervan zien we de parochiekerk met nog zijn oorspronkelijke torenspits, die rond 1896 werd vervangen door de huidige koepel, net als de oude pastorie rechts die in datzelfde jaar door een nieuwe werd vervangen. Zelfs het huis van Jan van Ganzewinkel en Willy van Bakel is goed te zien, evenals de daartegenover gelegen toenmalige smidse van Jan van den Boogaard, 'de Smed'. Rechts hiervan zien we oude boerenhoeve van de familie Smits, met schuin hiertegenover de toenmalige boerderij van de familie Van Dijk, nu de bakkerij van Van Brug. Hier tussenin, aan de horizon, zien we het vage silhouet van een kerktoren. Het is waarschijnlijk de oude Beekse toren, want de Aarlese

toren werd in 1851 al afgebroken. Het schilderij is een kostbaar historisch document. Het 'leest' als een prentenboek! Het geeft met de kleinste details een helder beeld van hoe onze dorpskern er in die tijd uitzag, in de tijd dat de Rixtelse akkers nog werden bezaaid met rogge en haver en waar je in de lente en de zomer kon genieten van de luchtacrobatiek van de veldleeuwerik en het slaan van de patrijs. En waar je als kleine jongen na de oogst nog volop kon vliegen! Die tijd is helaas vervlogen.....

Winter

Henk van Beek

Tegenwoordig is het niet echt 'cool' om het over 'vroeger' te hebben. Antiek is 'uit', 'digitaal' is 'in'. Gelukkig is 'vroeger' binnen onze kringen nog steeds een gewild onderwerp. Dus durf ik met een gerust hart een stukje jeugdsentiment op te halen. In mijn beleving waren de winters vroeger veel kouder dan nu. Of dat ook werkelijk zo is, laat ik maar in het midden. Statistieken hebben immers altijd (on)gelijk. Dus, in mijn beleving waren de winters vroeger wel degelijk kouder, met de nadruk op 'beleving' wel te verstaan. Je voelde aan alles dat het winter was. Net als op de meeste plaatsen het geval was, hadden wij geen centrale verwarming. In de huiskamer, de achterste kamer, hadden wij aanvankelijk een wit fornuis met kristallen voetjes. Wanneer je 's morgens uit bed kwam en het had

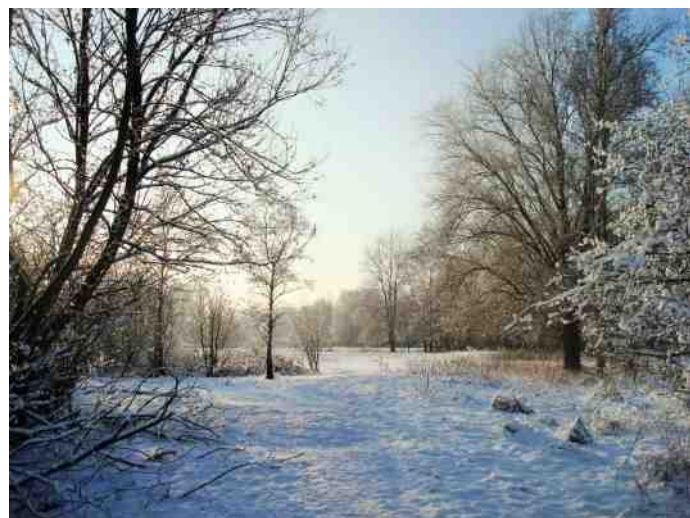
gevroren was het 'stikkes kaaw'. De bloemen stonden op de ramen. Beneden in de huiskamer was het al niet veel beter. Het fornuis moest elke morgen weer op temperatuur worden gebracht. Ons moeder zorgde er wel voor dat het fornuis tot 's morgens bleef gloeien, zodat ie kon worden opgepookt en kon worden bijgevuld met wat hout en briketten, voorafgegaan door 'een haffel krutjes' uit de bossen.

Vóór dit fornuis lag een glanzend zeiltje met de afbeelding van een kat. Het fornuis zelf had een aparte oven en een asla. In de winter legden we daar goudrenetten in, bestrooid met kaneel. Heerlijk! Bovenop de 'kookplaat' strooiden we beukenootjes die we op het kerkhof en bij de Witte Poort hadden verzameld en in een open blikken bus hadden bewaard. Die werden dan gepoft, net als de tamme kastanjes die we op Croy raapten. Vrijdags maakte mijn moeder zelf brooddeeg, die ik onderweg naar school in een grote theedoek naar Van Brug bracht. Na schooltijd werden de broden opgehaald. Ondertussen had mijn moeder van een deel van het brooddeeg in de oven van het fornuis zelf brood gebakken. Dat waren van die stevige 'vaste'

platte ronde broden. Het brood dat we bij Van Brug lieten bakken was wat luchtiger, alhoewel je na het eten van twee sneden met 'goei botter' en suiker al snel 'aan je taks zat'.

Voor in de 'goei kamer' stond aanvankelijk een 'duvelke', zo'n klein potkacheltje, versierd met allerlei tierelantijnen. Dat duvelke werd alleen gebruikt met Kerstmis. Dat stond dan al een paar dagen van te voren te branden. Maar desondanks werd de kamer maar moeilijk warm. De 'steense' muren waren vochtig en koud en ook de schouw trok aanvankelijk niet zo goed. Als gevolg daarvan stond de kamer in korte tijd onder de rook... Later kregen we in de 'goei kamer' een grote zwarte haard. Die werd vooral gestookt met antraciet.

Wanneer het ging sneeuwen stond ik de sneeuwvlokken uit de lucht te kijken, met mijn neus plat tegen de ruit aangedrukt. En dan maar hopen dat ie bleef liggen. Als dat het geval was, gingen we met de buurt vlug naar buiten om snel een 'slibberbaan' te maken, dwars over de straat met zijn harde gebakken klinkers. Dat slibberen ging door tot Fried Brouwers van de gemeente zand strooide vanaf een kar waar een paard voorgespannen was. Bij hevige sneeuwval werd er een 'slee' voort getrokken: een grote ijzeren schuif, gemaakt van stalen balken. Wanneer dat het geval was, was er elders nog plek genoeg om een slibberbaan te maken. Bovendien lagen er ook een paar slibberbanen op de speelplaats van de jongensschool, naast het gemeentehuis. Hieraan hadden zowel 'mister Ham' als 'mister Verhappe' een belangrijke bijdrage geleverd. Van vers gevallen sneeuw maakten we steevast een grote sneeuwman, compleet met hoed en pijp, de ogen van eierkolen en een neus van een winterwortel. De mond werd gemaakt van kleine korte takjes. Bij voldoende sneeuw werd er zelfs een grote sneeuwhut gebouwd. Wanneer het ijs betrouwbaar was geworden, trokken we naar 'de Bimd'. De Bimd was in die tijd nog een 'echte' beemd met hoog opgaande populieren en bloemrijke hooilandjes, afgewisseld met houtwallen. In die tijd stond de halve beemd 's winters onder water.

Dat was vooral het gevolg van het feit dat de trek-sloot, die voor een deel door de Reijbroekse loop werd gevormd, niet langer op de Aa kon afwateren vanwege de hoge waterstand. Wanneer er langere tijd sprake was een droge vorstperiode, zakte het water onder het ijs verder weg en kregen we 'hool' ijs. Dan gingen we 'skölleke trije'. Dat was niet zonder risico, want voor je het wist, zakte je door het ijs en kreeg je natte voeten! Maar dat gaf ons juist een kick.

De winter was ook de tijd van 'vuggelkes' vangen. Meestal deden we dat met een zeef, waarmee de as van de nog spaarzaam aanwezige kolen werd gescheiden. De zeef werd aan één kant omhoog gehouden door een stokje waaraan een lang touw was geknoopt. Dat touw liep dan tot achter de tuinoport. Onder de zeef werden 'vuggelkesvoeier' en broodkrumels gestrooid. Achter die poort hielden we ons schuil. We hadden altijd 'prijs': vroeg of laat vingen we mussen, vinken, spreeuwen en ook wel merels. Die kleine vogeltjes moesten het nogal eens met de dood bekopen, op het moment dat de rand van de zeef met een smak op het arme vogeltje plofte. Maar dat was 'all in the game'. Mijn vader was een echte 'vuggelkesman'. Die wist alles van vuggelkes. De herfst, maar vooral de winter waren voor hem topseizoenen. Die was 'professioneler' bezig: eerst lijnolie stoken in een pannetje en dan met de zo verkregen 'lijm' en de 'lijmspiere' naar de bimd. Lijmspiere waren dunne stalen 'pinnekes' die met het topje in de lijm werden gedrenkt en in de grond werden gestoken. Daartussen werd 'vuggelkesvoeier' gestrooid. Op die manier heeft mijn vader talloze vinken gevangen. 'Seeskes', sijsjes, werden 'gestoken' met een slanke stalen uitschuifbare tankantenne, die hij in de oorlog had weten te bemachtigen. Met de precisie van een horlogemaker zocht hij met de antenne de sijsjes op, die niets-

vermoedend zich tegoed deden aan de elzenprop-pen. Sijsjes waren meestal behoorlijk 'zig', zodat ze – althans voor mijn vader – tamelijk eenvoudig 'te steken' waren. Ondertussen lag ik op de loer om te zien of 't Dekkertje' of Bokma (de 'pliessie') niet in aantocht waren, want die wisten dat die van 'Nölle' in de bimd actief konden zijn. Ze hebben ons echter nooit weten te betrappen. Na afloop waren we door en door koud en gingen we bij Karel en Cato Beekmans op de koffie. In 'd'n herd' kon je de zoete stalmeest nog goed ruiken. De Beekmansen waren de oude burens van mijn vader op 't Heuveltje. Mijn vader is geboren in een wevershuisje dat op de plaats stond waar nu Joost Duppen zijn fotoatelier heeft, naast het voormalige 'Pumpke' van wijlen Lucy Bos. De broer van Karel, Louis Beekmans, was ook een fanatieke 'vuggelkesvanger' en ging vaak met ons mee de Bimd in. Bij Karel en Cato was het goed toeven. Al gauw genoeg werd de eigenge-maakte zult, de balkenbrij en de gerookte ham voor de dag gehaald. Met een heerlijk vers stuk 'mik' en 'romme' of koffie waren we zo "bekomme van de kaaw". 's Avonds mocht ik met de sokken aan naar bed!

Werk aan de winkel

Henk van Beek

Dankzij de erfenis van Museum Theodorus, van wijlen Theo van Berlo, is onze heemcollectie drastisch uitgebreid. Het was al bepaald geen sinecure om de verhuizing in goede banen te leiden, laat staan dat het selecteren en rangschikken van de hele collectie dat was. Uiteindelijk is nagenoeg alles op de juiste plek terecht gekomen. Inmiddels heeft een deel van de collectie een plaats gekregen in een van de vitrines. Een nog groter deel bevindt zich op zolder. Alles is keurig gesorteerd en in aparte dozen en kisten opgeslagen. Alle voorwerpen en deelcollecties hebben een nummer gekregen. Het zijn met name Henk Beniers en Piet Rovers die een belangrijk deel van dit werk hebben geklaard. De hele collectie is digitaal op foto vastgelegd. Loek Bijsterveld is momenteel bezig met het rubriceren van deze foto's. Henk en Piet gaan nu verder met het inventariseren van de vaste collectie.

Bomen over bomen (2): de linde

Henk van Beek

De linde werd bij de Kelten en de Germanen gezien als heilige boom. De godin Freya zou er in gevestigd zijn. De geest van de linde gold als beschermer van huizen, bronnen en kerken. Ook later werd de lindeboom als 'goede boom' beschouwd. Huwelijken werden gesloten onder de linde; de duimen van de geliefden werden dan in de bast gedrukt. Een lindetak zou tevens helpen als middel tegen tandpijn bij kinderen en werd, in amuletvorm, gebruikt als bescherming tegen heksen en geesten. Lindethee voorkomt beroerten en hartkloppingen. Pap van lindeschors zou brandwonden genezen en haaruitval voorkomen.

Aan lindes werden ook heilige krachten toegekend. Niet iedereen had daar wat mee op. Karel de Grote liet menig linde vanwege de heidense volksgebruiken omhakken. Maar als de keizer weg was, plantten de mensen op dezelfde locatie snel een nieuwe linde.

De linde stond in de Middeleeuwen centraal op het stads- en dorpsplein, de zetel van rechtspraak en de plek waar besluiten bekend werden gemaakt. Op het Heuveltje stond vroeger ook een gerechtslinde, waarschijnlijk als voorloper van de dingbank die hier heeft gestaan.

Lindes werden en worden veelvuldig aangeplant als herdenkingsboom. Op 31 augustus 1898 werd er op het Heuveltje een 'Emmalinde' geplant en op de Kouwenberg een 'Wilhelminalinde', dit ter gelegenheid van het aantreden van Wilhelmina als koningin. Momenteel staat er op de Kouwenberg nog een herdenkingslinde, 'de Beatrixlinde' ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van prinses Beatrix.

De linde werd en wordt nog steeds veel gebruikt als leiboom. Dan wordt ze wel leilinde genoemd. Takken worden hierbij horizontaal gebogen en aan een frame vastgemaakt. In volgende jaren worden

Leilindes aan de Sengersweg

de scheuten op de stam en scheuten die de verkeerde kant op groeien gesnoeid. Op die manier ontstaat een dicht bladerscherm dat met name in de zomer verkoeling in huis biedt en tegelijkertijd ook het (rietten) dak beschermt tegen stormvlagen. Voorbeelden van mooie leilinden vindt je voor het huis van Henk Beniers en bij diens buurman aan de Sengersweg. De linde roept ook vaak tegengestelde gevoelens op: autoliefhebbers hebben een grote hekel aan die fijne kleverige druppeltjes die de linde laat vallen. Imkers daarentegen koesteren de linde vanwege de heerlijke lindebloesemhoning!

Uit de collectie van de heemkamer: de hoge bie, fietsplaatjes en carbidlampen

Henk van Beek

Met de komst van de collectie van Theo van Berlo (het voormalige Museum Theodorus) hebben we heel wat bijzondere objecten binnengekregen. Een van deze bijzonderheden is de 'hoge bi'. Een hoge bi is een van de vroegste fietsen. Met een beetje 'goegelen' op internet vind je al snel de nodige informatie over deze fiets. En daar maken we hier dan ook dankbaar gebruik van. De hoge bi werd op de Wereldtentoonstelling van 1867 te Parijs door Pierre Michaux gepresenteerd; hij noemde hem een Michauline, met een heel groot voorwiel en een heel klein achterwiel.

De hoge bi heette in Nederland ook wel *vélocipède*. In de volksmond werd ook de naam 'daalder-dubbeltje' gebruikt, een term met dezelfde oorsprong als de Engelse naam 'penny-farthing'. De twee verschillende wielen werden vergeleken een grote munt, de penny of de daalder en een veel kleinere munt, de farthing of het dubbeltje.

De pedalen van deze fiets waren direct aan het wiel bevestigd en daardoor hadden trapas en wiel dezelfde rotatiesnelheid. Om bij deze constructie de snelheid te verhogen moest het voorwiel worden vergroot en dit resulteerde, zonder enige twijfel, in de gevaarlijkste ooit geproduceerde fiets. Het massamiddelpunt van de wielrijder zat zo hoog dat een abrupte stop de fietser over het stuur lanceerde. De overmoedige die een heuvel wilde afdalen werd aangeraden de benen op het stuur te leggen om zo een onvrijwillige val op te vangen. Andere nadelen waren het moeizame opstijgen, de onmogelijkheid om bij een tussenstop een voet op vaste grond te zetten en de instabiele wegligging.

Desalniettemin kon een avontuurlijke fietser, zoals de in 1854 geboren Brit Thomas Stevens, met het hoge bespaakte wiel enorme afstanden afleggen. Stevens vertrok op 22 april 1884 richting oostkust vanuit San Francisco aan de Amerikaanse westkust met in zijn stuartas: een tentje, een slaapzak, een paar

sokken en een revolver. 104 dagen later en 6000 kilometer verder voltooide hij op 4 augustus 1884 in - Boston de eerste transcontinentale fietstocht. Van de 104 dagen had hij 20 dagen niet kunnen fietsen vanwege vermoeidheid en slecht weer. Zijn reisverhaal werd in afleveringen gepubliceerd in 'Outing Magazine' en dit trok zoveel lezers dat het blad besloot hem als speciale fietscorrespondent te contracteren. Stevens stelde dat hij bijna 22.000 kilometer fietsend had afgelegd en hij heeft zijn avonturen vastgelegd in het boek met de originele titel: 'Rond de wereld op een fiets'. Hiermee is duidelijk dat de hoge bi, ondanks al zijn beperkingen, het eerste echt bruikbare rijwiel was.

Of de hoge bi ook in Aarle-Rixtel heeft rondgereden, hebben we nog niet kunnen achterhalen. We hebben nog geen enkele foto in ons archief die daarop wijst.

Waar we wel foto's van hebben is van Martinus de Leest, beter bekend als 'Ties de List'. Ties was een zoon van 'de mulder' van molen 'De Leest' in Lieshout. Velen van ons zullen zich Ties nog wel kunnen herinneren als dat goedlachse 'menneke' van de 'Zes Gehuchten', zoals we toen dat rijtje oude weverhuisjes aan de toenmalige Molenweg (nu de Klokstraat) noemden. Wanneer het weer dat toeliet stond Ties het grootste deel van de dag vóór op de stoep van zijn fietsenwinkeltje, met in zijn mond een grote dikke sigaar. Ties had veel aanloop. Een van zijn beste maatjes was Mari van Rosmalen. Op de foto zien we Ties en de jonge Mari op een bromfiets (merk Berini), samen met diens zus Joke. Het winkeltje van Ties was maar bescheiden van omvang en de rest van het huis fungeerde zowat helemaal als werkplaats. Overal kwam je fietspullen tegen. Ties verkocht ook batterijen, zaklampen en nog meer van dat kleine spul. Sommige deugnieten maakten wel eens misbruik van Ties zijn gastvrijheid en gapten wel eens stiekem kleine spulletjes uit de winkel of de werkplaats. Dan ging er eentje achterom de werkplaats binnen en de ander lokte Ties met de winkelbel naar het winkeltje, of andersom. En het kwaad geschiedde...

Op de heemkamer kun je die oude deurbel nog vinden (zie foto). Behalve Ties waren er in die tijd nog meer fietsmakers in Aarle, zoals Hannes Verbakel, Jan Thomassen, Gradje Vriens en Harrie Meulendijks. Aarle mag alleen daarom al met recht fietsdorp worden genoemd. Het is dan ook vanzelfsprekend dat ons dorp talloze goede 'renners' heeft voortgebracht, zoals Eddy Bouwmans, Henk Gijsbers, Wim Daniëls en diens neef Ronny Daniëls. En wat te denken van Corke van Bokhoven! Niet voor niets hebben we hier een van de actiefste wielverenigingen van de regio, met de welsprekende naam 'Aan de Wielen'!

De collectie van Theo omvat nog meer 'fietspullen', waaronder een grote verzameling fietsplaatjes.

Deze fietsplaatjes werden op 1 augustus 1924 in Nederland ingevoerd. Alle fietsers, op enkele uitzonderingen na, moesten belasting betalen door een metalen plaatje te kopen dat op de fiets bevestigd moest worden. Het behoort nu al weer vele jaren tot de voltooïd verleden tijd, maar ouderen onder ons herinneren het zich ongetwijfeld, vanwege het jaarlijkse in de rij staan om een plaatje te kopen, vanwege de constante vrees voor diefstal, de controle en vanwege de werklozenplaatjes met een gat erin.

Op onze heemkamer hebben we ook nogal wat carbidlampen, die ook deels uit Theo's collectie komen. Het woord 'carbidlamp' zegt al dat hierbij licht verkregen wordt door middel van carbid. Carbid is een afkorting van calciumcarbide. Dit is een verbinding van calcium met koolstof, een grauwe vaste stof die gemakkelijk vocht opneemt. Door contact met water vormt die acetyleneegas. Op dit

gegeven was de carbidlamp ontwikkeld. Onder in de lamp werd carbid gedaan. Die moest goed droog zijn. Opzij bevond zich een waterreservoirtje. Middels het kraantje moest men heel voorzichtig wat water toevoegen. Door het contact met het water vormde het carbid dan acetyleneegas. Als men op dat moment via het glazen deurtje aan de voorkant

een brandende lucifer binnen bracht, ontvlamde het gas en had men licht.

Het carbid werd destijds ook door loodgieters gebruikt. In mijn jeugd haalden we nogal eens stiekem wat carbid weg bij Jan Otten, in de Dorpsstraat. Dan gooiden we de carbid bij ons achter in 'de zoei' en staken die dan aan. Op die manier konden we water laten branden!!!

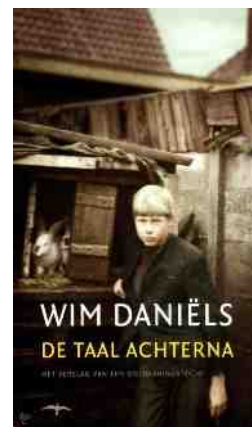
Het fietsplaatje en de carbidlamp zijn al lang verdwenen. De fiets echter niet. Die is met zijn tijd meegegaan. Velen van ons maken nu dankbaar gebruik van de 'E-bike'. Ties de Leest had dat nog eens mee moeten kunnen maken!

Wim Daniëls vanuit Aarle 'De taal achterna'

Wim Daniëls heeft in de loop der jaren talloze boeken geschreven over taal. Onlangs is zijn honderdste boek verschenen, en dat jubileumboek gaat dit keer over..... taal. Maar het is toch anders dan al die andere boeken, want het gaat ook over Wim Daniëls zelf. De 'Taal Achterna' heet het, en het beschrijft hoe hij, eentalig opgevoed in het dialect van zijn geboortedorp Aarle-Rixtel, werd gegrepen door de taal. En hij bleef er door gegrepen.

Hij is op 11 oktober zestig jaar geworden, een mooie leeftijd om te bekijken waardoor die fascinatie voor de taal is ontstaan en nog steeds bestaat, vindt hij zelf. Die geboortedatum was overigens, zo werd hem later vaak verteld, geen gunstige datum. "De uiterste datum om vroeger geboren te worden was 1 oktober. Daarna was het te laat. Het had met de start op de kleuter- of basisschool te maken". En zo vertelt Wim talloze anekdotische verhalen, waarin je vaak Aarle én Aarlenaren tegenkomt.

Wie kent haar nog, Mientje van Oekel?

Henk van Beek en Wim Daniëls

Voor dit artikel heb ik ons eigen archief geraadpleegd, een van die ladekasten waar al langere tijd weinig of niet in gekeken wordt! Daar kwam ik een van de columns van Wim Daniëls tegen, uit de tijd dat hij nog voor het Eindhovens Dagblad werkte. Het is een prachtig verhaaltje. Het gaat over Mientje van Oekel, die jarenlang een gezellig en knus textielwinkeltje runde. Iedereen kende Mientje en Mientje kende iedereen. Het winkeltje was weliswaar klein, maar je kon er heel wat kopen! Het verhaal van Wim is voor iedereen herkenbaar, voor zover ze Mientje hebben gekend. Het geeft precies de sfeer aan, zoals je die in Mientjes winkeltje aantrof. Het gaat als volgt:

"Zou de geschiedenis van de knoop al zijn geschreven en van het bijbehorende gat: het knoopsgat? Als dat niet zo is, lonkt er voor iemand een mooie uitdaging. Als ik er zelf aan zou beginnen zou ik zeker een hoofdstuk wijden aan Mientje van Oekel. Kent U haar? Ze is al enkele jaren dood, maar vroeger had ze een knopenwinkel in Aarle-Rixtel, in de Dorpsstraat. De ingang van de winkel zat op een merkwaardige manier half om de hoek van de straat vlakbij een geheimzinnige fabriek waar ze koekjes bakten, uitsluitend lange vingers zo ging het verhaal. Mientje van Oekel verkocht meer dan alleen knopen; ook ritssluitingen, breinaalden, bollen wol en dat soort dingen, maar ikzelf kwam er eigenlijk alleen voor knopen, al meen ik me te herinneren dat ik er ook ooit drie veiligheidsspelden heb gehaald. Vroeger hing ook alles van knopen aan elkaar, dus je kon er makkelijk eentje kwijt raken. En dan stuurde mijn moeder me naar Mientje van Oekel. Dat was bepaald geen straf! Ik kwam ook

graag bij de bakker en de slager, maar het liefst kwam ik toch bij Mientje van Oekel. Alleen haar naam al : Mientje van Oekel. Zo zou iedereen wel willen heten. Als je de winkeldeur opendeed dan klonk een heel bijzonder, warm, bijna oosters geluid en meteen ook had je uitzicht op honderden laatjes en glasbakjes en doosjes en kastjes, die er allemaal even prachtig uitzagen. Alles was ook aandoenlijk klein. Het enige wat groot was in de winkel waren rollen stof, gordijnstof of misschien wel stof voor het maken van een japon, wie zal het nog zeggen? Ik zag er Mientje van Oekel wel eens mee in de weer, heel rustig en vaardig. Ze was een fijne winkelmevrouw. Ze sprak zacht en ze leek het nooit belachelijk te vinden dat je alleen voor een knoop naar haar winkel kwam. Zelfs een knopje van een boordje van een versleten bloesje was haar niet te min. Ze vond het waarschijnlijk ook helemaal niet dom dat je voor de zoveelste keer een knoop was kwijtgeraakt. En je kon er zeker van zijn dat de knoop die je zocht door haar gevonden werd, ongeacht de kleur, de vorm en de grootte ervan. Ze toverde hem altijd wel ergens vandaan, bijvoorbeeld uit een bakje dat schuin achter een doosje in het bovenste laatje van het middelste kastje stond, links van de toonbank. Ik moest deze week direct aan Mientje van Oekel denken, toen mijn moeder tegen me zei: "D'r is ne kneup van oew boks". Ik wist het. Hij was er onderweg plotseling afgesprongen (ja, knopen springen van je broek). Ik was nog van mijn fiets gestapt om hem te zoeken, maar ik had hem niet meer gevonden. "D'r is ne kneup van oew boks", zei mijn moeder dus. "Ik haal strakke wel ne neije bai Mientje van Oekel", zei ik voor de grap terug, waarop mijn moeder de historische woorden sprak: "Breng dan ok 'n kleuske zwart garre mee".

Heemkundekring Barthold van Heessel

De kring is opgericht in 1952 en stelt zich ten doel het bevorderen in brede kring van de belangstelling voor en de kennis van eigen streek, volk en gebruiken en van heemkundig waardevolle overblijfselen uit vroeger tijden. Om dit doel te realiseren kent de

heemkunde-kring de volgende werkgroepen:

monumenteneducatie - dorpswandelingen
lezingen/cursussen - genealogie - fotowerkgroep
bibliotheek/archief - redactieraad Het Hagelkruis

Museum Heemkamer Barthold van Heessel

In het voormalige pensionaat Mariëngaarde aan de Bosscheweg 14a is de heemkamer gevestigd en is ook het museum ondergebracht.

In het museum bevindt zich een uitgebreide verzameling bezienswaardige voorwerpen, die merendeels een relatie hebben met Aarle-Rixtel. In verschillende opstellingen wordt aandacht geschonken aan de gilden en andere verenigingen, aan het kadaster, het geloofsleven, het onderwijs en diverse ambachten.

Er is ook een rijke verzameling archeologische vondsten tentoongesteld.

De openingstijden van het museum:

van juni t/m maart:

- iedere dinsdag van 9 tot 12 en van 20 tot 22 uur
- de 1e zondag van de maand van 14 tot 17 uur

in april en mei:

- iedere dinsdag van 9 tot 12 en van 20 tot 22 uur
- iedere zondag van 14 tot 17 uur

Voor groepen is het mogelijk, na telefonische afspraak, het museum ook op andere tijden te bezoeken. Telefoon: 0492 382763

Entree € 2,- voor volwassenen en € 0,50 voor kinderen